

Posudek disertační práce Zuzanny Bedřichové
Chybovost v písemném projevu romských žáků 9. ročníků základních škol
praktických na základě elektronické databanky ROMi

Disertační práce Zuzanny Bedřichové analyzuje soubor 130 písemných komunikátů, jejichž autory jsou žáci a žákyně 9. tříd základních škol praktických. Zaměřuje se na analýzu a klasifikaci chyb, které se v daných textech objevují, a usiluje při tom o to, aby výsledky výzkumu bylo možné využít v pedagogické praxi.

Práce se dotýká tématu, kterému zatím v české lingvistice nebylo věnováno příliš pozornosti, ale které je v mnoha ohledech závažné, neboť souvisí mj. s otázkou, se kterými jazykovými jevy mohou mít děti potíže, a jak komunikační a jazykové dovednosti dětí rozvíjet. Práce zároveň (v návaznosti na další autorčiny výzkumy) poukazuje na to, že některé rysy jazykových projevů (resp. některé typy nedostatků) mohou vážně negativně ovlivňovat, jak jsou autoři projevu vnímáni komunikačními partnery (autorka užívá termín stigma, stigmatizující chyba), a že je třeba takovým jevům věnovat při práci s dětmi zvláštní pozornost.

Posuzovaná práce se zabývá řadou komplexních a zároveň komplikovaných otázek, které není snadné uchopit bez nežádoucího zjednodušení: jde např. o otázku zařazení někoho do nějaké skupiny, problematiku „chyby“ v jazykovém projevu, určení původu chyby a jejího případného vlivu na utvářený obraz autora daného komunikátu. K podobným otázkám je jistě možné přistupovat různě a nelze na ně snadno nalézt odpověď. Oceňuji proto zejména to, že autorka si je komplexnosti problémů a různosti možných přístupů k nim vědoma a že nezastírá případná omezení, která jsou s přístupem, který zvolila, spojena (srov. např. diskusi o volbě tzv. jazykového kritéria pro výběr respondentů,¹ popř. opakované reflektování toho, že řadu „chyb“ je možné interpretovat několika způsoby).

Práce se opírá o dobrou znalost domácí i zahraniční literatury z řady oborů. Poznatky z literatury jsou zpracovány zkušeně, i když místy by bylo možné nahradit poněkud delší citace parafrázemi. Autorka mohla využít ještě některé práce kognitivnělingvistické, zejm. o stereotypech, konotacích a opozici vlastní – cizí. Mohl být též uveden stručný přehled výzkumů

¹ Jako poněkud problematické se jeví, že údaje o dětech byly zřejmě někdy získávány nikoli od nich a od jejich rodičů (s informovaným souhlasem), ale např. od učitelů; pokládám to však za diskutabilní aspekt databáze ROMi, nikoli hodnocené práce, která z databáze vychází.

projevů českých dětí podobného věku, i když je takových výzkumů málo, popř. jsou staršího data.² Oceňuji, že z textu jsou patrné i autorčiny praktické zkušenosti související s tématem disertační práce.

Analýza textů a chyb, které se v textech vyskytují, je provedena pečlivě a je přehledně prezentována – jak v přehledové systematizaci, tak v kvalitativně-kvantitativním popisu, komentářích a ukázkách. Práce poskytuje ucelený pohled na problémy, které se v textech objevují, a analýza dobře dokládá mj. autorčinu tezi o malé zkušenosti dětí s písemnými projevy různých typů. Výsledky analýzy by, domnívám se, opravdu bylo možné využít dle autorčina záměru, tj. k aplikaci v pedagogické praxi, při výuce, při tvorbě podpůrných materiálů atd. Kladně hodnotím rovněž autorčinu diskusi v závěru práce, a to včetně velmi praktických a reálných doporučení právě pro práci s dětmi. Z hlediska poznání písemných projevů daného typu a z hlediska možností využití získaných poznatků v praxi je přínos práce nepochybný a významný. Ke kladům předkládané disertační práce však patří i to, že může též posloužit jako solidní základ pro výzkumy další – jednak v oblasti teorie „chyby“, klasifikace chyb, chybové anotace atd., jednak jako východisko výzkumů dalších stránek jazykových projevů dětí. Zejména pro tuto druhou oblast je důležitým přínosem i příloha práce, která mj. obsahuje všechny analyzované texty.

Pokud jde o nedostatky práce, mám výhrady k některým formulacím týkajícím se problematiky normy, kodifikace, vztahu spisovné a nespisovné (obecné) češtiny, jako je např. „osvojení písemné normy českého jazyka“ (s. 9); „... zápis slova dle jeho běžné, obecněčeské výslovnosti, jež může svědčit např. o tom, že si autor textu není vědom rozdílu mezi psanou a mluvenou podobou tohoto slova“ (s. 32); „porušení normy spisovné, tj. normy pro psaný text“ (s. 35) a též k vymezení tzv. „psaní dle výslovnosti“ (s. 79) či typu chyb „chyby dle výslovnosti“ (s. 32, 58). Podobné formulace pokládám za poněkud zjednodušující a ve většině případů bych preferovala „tradičnější“ výklad příslušných jevů, zejm. to, že normu mají všechny útvary národního jazyka (i obecná čeština) a že není jedna norma pro všechny písemné projevy. U výše uvedené formulace ze s. 32 a také u typu chyb, které autorka označuje jako „dle výslovnosti“ atp., bych upřednostnila výklad, že dítě v situaci, kdy mělo užít (napsat) prostředek spisovné češtiny, napsalo prostředek nespisovný (obecněčeský), resp. že dítětem zapsaný prostředek byl

² Např. Kala, M. – Benešová, V.: *Písemný a mluvený projev žáků ZŠ*. Praha, 1989; možná též Viktorová, I.: *Od sedmi do jedenácti. Jak děti mladšího školního věku píšou literaturu*. Praha, 2009.

ovlivněn prostředkem nespisovným, který dítě patrně užívá v mluveném projevu. (Výše uvedená formulace spíše sugeruje, že jsou k sobě přiřazeny mluvená podoba nespisovná (obecněčeská) a psaná podoba spisovná, jako kdyby spisovná čeština neměla mluvenou podobu.) U „chyb dle výslovnosti“ bych také uvažovala o odlišení chyb typu sem (místo jsem) u slov, kde i ve spisovné češtině je běžné j nevyslovovat, od případů zřejmého užití prostředků obecněčeských (např. protetické v-).

Na závěr bych autorce položila ještě otázku: V práci se uvažuje pouze o obecné češtině a není explicitně uvedeno, kde byly texty sbírány. Nakolik získané výsledky platí i pro Moravu a Slezsko?

Práce splňuje požadavky kladené na práce disertační, ráda ji **doporučuji k obhajobě**.

doc. PhDr. Lucie Saicová Římalová, Ph.D.
Ústav českého jazyka a teorie komunikace
FF UK v Praze